
KRİZ ZAMANLARINDA HABER ÜRETİM SÜRECİ: 15 TEMMUZ 2016 DARBESİNDE GAZETECİLİK PRATİĞİ

THE NEWS PRODUCTION PROCESS IN TIMES OF CRISIS: JOURNALISM PRACTICE IN THE JULY 15, 2016 COUP

ПРОЦЕСС ПРОИЗВОДСТВА НОВОСТЕЙ ВО ВРЕМЯ КРИЗИСА: ЖУРНАЛИСТИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА 15 ИЮЛЯ 2016 ГОДА

Mesut COŞKUN*

ÖZ

Gazetecilik mesleğini yerine getirirken içinde çalıştıkları meslek atmosferi gazetecilerin tek başına kendilerinin belirlediği bir seçenek değildir. Birçok faktör bu atmosferi belirlemektedir. Kamusal bir görev yerine getiren gazeteciler, yasaların ve çalıştıkları kurumun kuralları ile çalışmaktadır. Bunun yanında gazetecilik normları, mesleğin yazılmamış kuralları, her gazetecinin göz önünde tutması gereken detaylar olarak çalışmalarına etki etmektedir.

Haber peşinde koşarken yaşamını riske etmenin bile doğal kabul edildiği Türkiye medya atmosferinde 15 Temmuz 2016 darbe sürecinde habercilerin çalışma koşulları ve haber üretimleri çalışmamızın konusudur. Olaylar sonucunda onlarca asker ve sivil hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmış, farklı rütbelerden binlerce asker gözaltına alınmıştır.

Sahada çalışan deneyimli gazeteciler ile yapılan derinlemesine görüşmeler ile çalışma biçimlenmiştir. Konu gazetecilerin darbe günü çalışma koşulları, haber atmosferi, habercilik deneyimleri ve mesleki, insani bakışlarıyla sınırlı tutulmuştur. Kriz günü habercilerin fiziksel ve psikolojik durumları, aile ilişkileri, kurumsal ilişkileri, tehlikeli atmosferdeki habercilik çalışmaları, iletişim teknolojilerini kullanabilme yetenekleri ve haber etiği bağlamında davranışları bu çalışma sonunda serimlenmektedir.

Sahada yapılan derinlemesine görüşmelerde, yarı yapılandırılmış sorular ile habercilere darbe gecesi, neler yaşadıkları, mesleki normları, diğer gazetecilerle işbirliği vb. üzerine sorular soruldu. Gazetecilerin kurumlarının yayın politikasına uydukları gözlenirse de, mesleki normlarının daha ağır bastığı verdikleri yanıtlarda öne çıktı. Mesleklerini bir yaşam biçimi olarak görmeleri, ailelerini geride bırakıp göreve koşmaları, emniyet, kolluk kuvvetleri, sağlık çalışanları gibi adanmışlık duygusunun ve meslek idealinin daha ağır bastığını ortaya serdi.

Anahtar Sözcükler: Haber üretimi, Gazetecilik Normları, Kriz, Askeri Darbe, Sayısal Teknoloji, 15 Temmuz 2016

* ORCID: [0000-0002-2437-6817](https://orcid.org/0000-0002-2437-6817), Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Ün., Tirebolu İletişim Fak., RTS Bölümü, mesut.coskun@giresun.edu.tr

ABSTRACT

The professional atmosphere in which journalists work while performing journalism is not determined by journalists, but rather a combination of many factors. Journalists who fulfill a public duty work with the rules of the law and the institution they work for. In addition to this, journalism norms affect the unwritten rules of the profession as details that every journalist should consider.

In the Turkish media atmosphere where risking your life is considered as natural, the working conditions and news production during this 15th July 2016 coup attempt is the subject of our study. The study only covers the working conditions of the journalists on the day of coup, news atmosphere, journalism experiences, and professional and humanitarian views. As a result of the events, dozens of soldiers and civilians were killed, hundreds were injured, and thousands of soldiers of different ranks were detained.

A deep interrogation was made with experienced journalists who worked on the field shaped this study. The psychological and physical state of the journalists on the crisis day, family relations, Professional relations, the journalism action in dangerous conditions, their ability to use communication Technologies and their behavior in the context of news ethics are revealed in this study.

In the in-depth interviews held in the field, semi-structured questions were asked to reporters about what they experienced at the night of the coup, their professional norms, cooperation with other journalists, etc. Even though it is observed that journalists were obeyed the editorial policy of their institutions, it came to the fore in their responses that their professional norms were more dominant. The fact that they see their profession as a way of life, leaving their families behind and running to work like security, law enforcement, healthcare professionals, have revealed that the sense of commitment and professional ideal are more dominant.

Keywords: News Production, Journalism norms, Crisis, Coupe Attempt, Digital Technology, July 15, 2016

АННОТАЦИЯ

Профессиональная атмосфера, в которой пребывают журналисты, выполняя взятые на себя обязательства, не является вариантом, который они сами определяют. Эта атмосфера определяется многими факторами. Выполняющие общественную миссию журналисты действуют в соответствии с правовыми нормами и правилами учреждения, в котором они работают. Вместе с этим, журналистские нормы и имеющие отношение к профессии неписанные правила воздействуют на их деятельность и представляют собой моменты, которые должен учитывать каждый журналист.

Предметом нашего исследования являются условия работы журналистов и деятельность, связанная с производством новостей в период государственного переворота 15 июля 2016 года, которая осуществлялась в атмосфере средств массовой информации Турции, где погоня за новостями, в ходе которой ставится под угрозу жизнь журналистов, считается обычным явлением. В результате событий десятки солдат и мирных жителей погибли, сотни человек получили ранения, тысячи солдат разных рангов были задержаны.

Деятельность журналистов формировалась путем проведения подробных интервью с опытными журналистами, работающими на месте событий. Предмет исследуемой темы ограничивается условиями деятельности журналистов в день переворота, атмосферой новостей того дня, их профессиональными навыками и гуманитарными

vзглядами. В конце этого исследования было представлено физическое и психологическое состояние репортеров, задействованных в день кризиса, их семейные и корпоративные отношения, деятельность, связанная с репортажем, который проводился в опасной для их жизни атмосфере, их способность использовать коммуникационные технологии, а также в контексте новостной этики их поведение в целом.

Во время интервью и репортажей, проводимых с мест событий, посредством полуструктурированных вопросов журналистам были заданы вопросы в отношении событий той ночи, когда были предприняты попытки для переворота, их журналистского опыта, профессиональных норм, сотрудничества с другими журналистами и прочие вопросы. Несмотря на то, что было довольно заметно, что журналисты соблюдают редакционную политику своих учреждений, по их ответам складывалось впечатление, что их профессиональные нормы в значительной степени преобладают. Кроме того, стало очевидным, что они рассматривают свою профессию как образ жизни, что по долгу службы бросились в самую гущу событий, оставляя дома свои семьи, что их чувство профессиональной приверженности и профессиональный идеал, также как у сотрудников безопасности, правоохранительных органов и медицинских работников, преобладают над всем остальным.

Ключевые слова: Производство Новостей, Нормы Журналистики, Кризис, Военный Переворот, Цифровые Технологии, 15 июля 2016.

Giriş

Krizler, afetler ve olağanüstü olaylar üzerine medya araştırmaları geleneksel olarak medya, devlet yetkilileri ve vatandaşlar arasındaki etkileşime odaklanmıştır. Odak noktası genellikle vatandaşların medya yoluyla felaketleri, krizleri veya silahlı çatışmaları nasıl algıladığı ve deneyimlediği, hükümet yetkililerinin medyayla ilgili krizle nasıl başa çıktığı ve medyanın "bilgilendirme, inceleme ve açıklama görevlerini yerine getirip getirmediği olmuştur (Riegert & Olsson, 2007, s. 143).

Bu makale gazetecilerin çalışmalarına odaklanmıştır. Gittikçe karmaşıklaşan haber üretim ortamını ve gazetecilik pratiğinin hızla gelişen doğasını anlamamız için gazetecilik mesleğinin yapısını tekrar gözden geçirmek gerekir. Gazeteciler dünyayı bize anlatır, toplumun kendisini tanımasına yardımcı olur. Toplum için özel bir rol oynar ve topluma düşünmesi, hareket etmesi, tavır göstermesi konusunda yön verirler. Gazetecilerin bu işlevleri yerine getirirken, nasıl ve neden hareket ettiklerine dair bilgilerimiz ise sınırlıdır. Gazeteciliğin bağlantılı olduğu, sosyal yapılar, süreçler ve kurumlar hakkında teorik çalışmalar yapılagelmiştir (Dickinson, 2008, s. 1384). Ama bu çalışma gazetecilik pratiğine, zor haber (kriz haber) ortamlarında odaklanmaktadır.

Demokrasilerde kamuoyunun oluşmasında medya en etkili araçlardan birisidir. Bu bağlamda medyanın iki yönlü bir görevi vardır. Medya hem kamuoyundan etkilenecek bunu dile getirir, hem de kamuoyunu oluşturur. Bu açıdan yönetenler ve yönetilenler arasında sağlıklı bir iletişimde temel araçlarından (Yılmaz, 2009, s. 182-183). Çağdaş demokrasilerde gazeteciler kamuoyunun bağımsız temsilcisi olarak kabul edilmektedir. Gazetecilerin kamuoyunun sesi olma konusunda, sorumlulukları bulunduğu kabul edilmiştir. Liberal yaklaşım,

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

günümüzde basının toplum adına araştırma ve soru sorma hakkı olduğu için tıpkı yasama, yürütme ve yargı erkleri gibi bir gücü olduğunu kabul etmiştir. Gazeteciler, toplum adına toplumu denetleyen dördüncü bir güç ve kamu denetçisidir (Değer, 2017, s. 101).

Günümüzde, modern toplumda, kitle iletişim araçları toplumun bilgilenmesinde, günlük olayların duyulması ve vatandaşın haberdar olmasında önemli bir işleve sahiptir. McCombs ve Shaw'ın çalışmasında (Mc Combs & Shaw, Summer, 1972, s. 176-187) vatandaşlar gerek devlet yönetimi, gerekse güncel tüm olayların neredeyse tamamını öğrenmek için gazete, radyo, televizyon, internet (sosyal medya) vb. araçları kullanan medyaya gereksinim duyarlar. Medyanın farklı mecralarda verdiği bu veriler sonrası, konunun önemine ilişkin değerlendirme yaparlar ve bir görüşleri olur.

Toplumda yaptığı işlev göz önüne alındığında, Medya kurumlarının kamusal alanın önemli bir parçası olduğu ve gerek kamusal alan, gerek toplum için gerekli olan bir alan oluşturduğu kabul edilmektedir. Gazeteciler toplumun doğru bilgilendirilmesi için gerçekleri dile getirerek, nesnel ve tarafsız bilgiyi topluma ulaştırmakla çok önemli bir rol üstlenmektedir. Gazetecilik mesleği kamusal alanda doğru bilgilendirmeye, kurumların ve kişilerin yaptığı ve yapamadığı işler, düşünce ve olgular konusunda kamuoyunun yaratılmasında öncü rol oynar. Bu nedenle gazetecilik mesleği doğru bilgilendirme için özgürlüğe ihtiyaç duyar. Bununla beraber, bu bilgileri paylaşmak için kısıtlanmamaya ihtiyaç duyar. Gazeteci özgürlüğü, kamuoyu için yaşamsal önemdedir. Doğru bilgilere gazetecinin ulaşamaması ve özgürlüğünün kısıtlanması, kamuoyunun eksik ve yanlış bilgilenmesine neden olur. Vatandaşlar bu kısıtlamalardan zarar görür, farklı düşüncelere erişim özgürlüğünden mahrum olur.

McCombs ve Shaw'a göre (Mc Combs & Shaw, Summer, 1972, s. 176-187) gazete ve diğer mecralarda, okuyucu ve izleyicilerin duygu dünyalarına seslenen, moral değerlerle (hırsızlık, cinayet, tecavüz vs.) ilgili konularda daha duyarlı olduğu ve çabuk algıladığı gözlemlenmiştir. Toplumda korku ve panik havası yaratacak konu ve haberlerde, insanlar daha kısa sürede belli tavır ve davranışlara yönelmektedir. Toplumsal gerginlik ve kriz dönemlerinde, insanlar konu hakkında bilgiye çok daha fazla gereksinim duyabilirler. Bu da insanları, kitle iletişim araçlarına daha bağımlı hale getirebilir.

1.2000'li Yıllar ve Türkiye Haber Yayıncılığı Atmosferi

Gazeteciliğin etik kuralları, meslek ilkeleri gereği, gazetecilerin meslek ilkelerine bağlı kalmaları, her türlü güç odağına (siyasal iktidar, sermaye sahipleri, toplumdaki nüfuz sahipleri vs.) karşı güçlü olması gereklidir. Gazetecinin haber ve yayın politikası açısından bağımsız olması yaşamsal önemdedir. Türkiye'de siyaset-medya ilişkisinin son yıllarda daha fazla önem kazandığı, iç içe girdiği bir atmosfer oluşmuştur. Haber kavramı da siyaset ile bu ilişki ve dengeyle biçimlenmektedir. Türkiye'de 1994 yılı itibariyle 3984 sayılı kanun ile kamu tekeli kaldırılmış ve özel televizyon ve radyo kanallarına serbestlik tanınmıştır.

Meslek atmosferi gazetecilerin tek başına kendilerinin belirlediği bir

seçenek değildir. Birçok faktör bu atmosferi belirlemektedir. Gazetecilik etiği üzerine yazan Richard Keeble, İngiliz medyasından örneklerle gazeteciyi sınırlandıran altı unsur sıralamaktadır. Yasal sınırlılıklar, polis gücünün tavrı, gazetecilere karşı açılan davalar, tutuklamalar, hükümet ile ilişkilerini bozmak istemeyen işverenlerin gazetecilere uyguladığı sansür ve en önemlisi ölüm tehlikesi ya da cinayet, haber atmosferini etkilemektedir (akt. Adaklı,2010, s. 61-62).

Türk ceza kanunu gazetecilere çok önemli yasal sınırlılıklar koymaktadır. Medya kurumlarına, gazetecilere ve insan hakları savunucularına karşı açılan davaların Türk Ceza Kanunu'na göre yasal dayanakları; hakareten başlayarak, anayasal düzeni sona erdirmeye çalışmak, askeri personeli itaatsizliğe teşvik etmek, devleti, Cumhuriyet'i, TBMM ve yargı organlarını aşağılamaya kadar geniş bir yelpazede yer almaktadır. Ayrıca basın yoluyla bu suçların işlenmesinde ceza yaptırımları artmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004).Anayasanın ve yasaların devlet merkezli yaklaşımı, çoğulculuğun ve ifade özgürlüğünün önünde en temel engellerden birisi olmayı sürdürmektedir.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın internet web sayfasında, 24 Temmuz tarihinde, "24 Temmuz Basın Bayramını Kutlamıyoruz" başlığıyla yayınlanan metinde Türkiye'de gazetecilerin işsiz olduğu, basın özgürlüğünde dünya sıralamasında gerilerde kaldığı, çoğu medya çalışanın sendikası olmadığı vurgulanmaktadır (Türkiye Gazeteciler Sendikası, 2019).

Türkiye'de polis kamu görevi gereği, zaman zaman göstericilere müdahale etmektedir. Türkiye'nin diğer Avrupa ülkelerinden farkı ise polisin, görevi gereği kamusal haber alma, toplama, yazma, görüntüleme hakkı olan gazetecilere karşı olan hasmane tutumudur. Siyasal iktidarların toplumsal gösterilerin halka ulaştırılmasının, toplumsal muhalefeti arttıracak ve dolayısıyla kendilerine seçimde oy kaybettireceği ön kabulleri bu tutumun başlıca nedenlerindedir. Bunun yanında emniyet güçlerinin, gazetecilerin meslek kuralları içinde olan toplumsal olayları haberleştirme haklarının önemini kavramamış olmaları ve yeterli psikolojik desteği almaması gazetecilere karşı şiddeti tırmandırmaktadır.

Eylemlerle ilgili bağımsız bir şekilde haber yapılmasında önemli bir rolü olan gazeteciler, Uluslararası Af Örgütü'nün yayınladığı raporlarda sık sık, kötü muamele, gözaltı, yaralanma, tutuklanma vb. olaylarla birlikte aktarılmaktadır. Örneğin Gezi Parkı olaylarında, 54 gazetecinin kötü muameleye maruz kaldığı ve 34 gazetecinin gözaltına alındığı raporda vurgulanmıştır (Uluslararası Af Örgütü Gezi Parkı Raporu, 2013).

2. Kriz Kavramı ve Medyanın Yaklaşımı

Olağanüstü durum Türkiye Bilimler Akademisi Başkanlığınca (akt. Akgül, 2017, s. 8) kriz, doğal felaket, ekonomik bunalım, salgın hastalık gibi toplum ve kamu düzeninin ciddi şekilde bozulduğu durumlarda, anayasa ve yasalarca öngörülen, hızlı ve etkili önlemler alınmasını gerektiren durum olarak tanımlanmaktadır.

Sosyal, siyasal ya da ekonomik ortamda yaşanan gerilim ve tehdit anları kriz haberciliğinin konusudur. Yüksel'in çalışmasına göre (akt. Değer, 2017, s. 105)

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

haberci ve gazeteciler, savaş, terör ve çatışma anlarında alarm durumuna geçerler. Bu gibi durumlar olağanüstü olduğu için kriz dönemlerinde, habercilik, sıradan dönemlere göre daha nitelikli özellikler gerektirir.

Kriz haberciliğinde öncelikli olan nokta, bir taraftan hızlı bilgi aktarımı yaparken diğer taraftan nesnel, bilgi aktarımı yapmasıdır. İnceoğlu'na göre (akt. Değer, 2017, s. 105) duygu ağırlıklı haber aktarımında, beklentiler ve ani tepkiler doğurabileceğinden dikkatli olunmalıdır. Kriz anlarında abartmadan, heyecan verici ayrıntıları haberden arındırarak, bilgi yoğunluklu, soğukkanlı bir kitle iletişimi terörle mücadele ve kamuoyu desteğini kazanabilmek için gerekli görülmektedir.

Akgül'e (2017, s. 9) göre olağanüstü durumlarda yaşamı kesintiye uğrayan birey ve toplum dışarıdan yardıma ihtiyaç duymaktadır. Son yıllarda özellikle internet teknolojisi sayesinde sosyal medya kullanımının yaygınlaşması, kısa sürede yazılı metin, ses ve görüntü verilerinin paylaşılması, haberin kitleselleşmesine yol açmaktadır. Olayın kitleselleşmesi ise kriz durumlarında, kamu hizmeti veren kurumların işini güçleştirmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması ile beraber, bilginin paylaşımı ve kitleselleşmesi çok hızlanmıştır. Dünyanın bir yöresinde olan terör olaylarına ait görüntüler, saniyeler içinde binlerce kilometre uzaklıkta izlenebilmektedir. Denetimsiz bu paylaşım çılgınlığı, milyonlarca insanın paniğe kapılmasına, olayın dehşetini hissetmesine yol açmaktadır (Avşar, 2017, s. 118).

Terör olaylarının yaşandığı toplumsal kriz anlarında habercilerle ilgili eleştiriler bilgiden daha çok, duygu yoğunluklu içeriğe sahip haberlerin toplum üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkilerin yarattığı risklerin temelinde şekillenir. Medya kamuoyunu aydınlatma görevini yerine getirirken haberlerde kullandığı dil ve haberleri sunuş şekliyle istenmedik bir şekilde terör örgütlerinin toplumda korku ve kargaşa yaratma amaçlarına hizmet edebilir (Değer, 2017, s. 100).

Devren ve Korkmaz'a (akt. Konukman, 2017, s. 53) göre terörün görünür olmak ve kitlelere eylemlerini duyurmak için medyayı kullandığı, medyanın ise hızlı haber vermek dürtüsü ve medya kuruluşları arasındaki rekabet nedeniyle bu tuzağa düştüğü iddia edilmektedir.

Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde Gazetecinin temel görevleri ve ilkeleri bölümünde, gazetecinin toplumsal sorumluluğunun önemi vurgulanmaktadır. Düşmanlığı körükleyici yayınlardan kaçınmak, her türlü farklılığı gözeterek, topluluğun kültürel değerlerine saygı duymak, şiddeti özendirici, kışkırtıcı yayın yapmamak asli gazetecilik görevidir (Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, 2019).

Yücedoğan'ın (akt. Konukman, 2017, s. 52-53) incelemesine göre izleyici haberleri bilmek istemekte ve bu isteğine saygı gösterilmesini beklemektedir. Televizyoncu ise, izlenme oranını arttırmak istemektedir. Felaket ve terör olayları görüntüleri izleyiciyi çekmekte ve medya organlarına reyting getirmektedir. Reyting artışı da bu görüntüleri yayınlayan kuruluşlara daha fazla reklam geliri kazandırmaktadır.

Her ne kadar, her kurumun (ister kamu yayıncılığı ister özel yayıncılık) bir yayın politikası olsa da, yayın anında karar verici, uygulayıcı ve görev dağılımları

bakımından çok yönlü bir organizasyonu vardır. Bu organizasyon, editoryal ve teknik personelin işbirliği ile gerçekleştirilir. Günlük yayın akışı içinde belirlenmiş yayıncılık gerçekleştirilirken, yaşanan olağandışı gelişmeler (terör saldırısı, patlama, deprem vs...) bu akışı bozabilir, değiştirebilir.

Televizyon kanalları belirlenmiş günlük yayın akışını sürdürürken yaşanan olağandışı gelişmeler bu akışı değiştirebilir. Örneğin, terör saldırısı, patlama, deprem, uçak kazası vb. birçok olumsuz gelişmeler televizyon kanallarının yayın akışlarını değiştirerek, olağandışı gelişmeye yönelik özel yayına geçilmesine neden olmaktadır (Konukman,2017, s. 54). Haber kanalları, canlı bağlantılar, olay yerinden ilk sıcak görüntüler ile birlikte böyle dönemlerde en çok tercih edilen medya kuruluşlarıdır.

Olayın sonucu, ölü ve yaralı olup olmadığı, kimin yaptığı, olayın gerçekleşme şekli, tehlikenin sürüp sürmediği gibi birçok soru bu yayınlar sırasında netleşir. Bir gazete muhabiri bu tür olaylarda alanda daha bağımsız hareket edip, haber merkezine gerekli bilgileri ulaştırır. Ancak televizyon yayıncılığında, kurumun yayın politikasına göre, ekip olarak hareket edilir (Konukman,2017, s.54).

3. Araştırmanın Uygulanması

27 Mayıs 1960,12 Mart 1971,12 Eylül 1980 askeri darbelerini yaşamış Türkiye ek olarak son yıllarda 28 Şubat 1997 post modern darbesine de maruz kalmıştır. 15 Temmuz 2016 askeri darbesi ise etkileri bakımından sıcaklığını korumakta, Türk kamuoyunda halen tartışılmaktadır.15-16 Temmuz 2016 tarihleri arasında Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde olan askerlerce, TBMM ve Cumhurbaşkanlığına karşı bir darbe teşebbüsü olmuştur. Kendilerini ‘‘Yurtta Sulh Konseyi’’ olarak tanımlayan bir grup asker tarafından, ülkede sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı ilan edildiği açıklanmıştır. İstanbul ve Ankara’da F-16 savaş uçaklarıyla alçak uçuş yaparak parlamento ve önemli görülen, Polis Harekât Merkezleri bombalanmıştır (Nisan ve Şeker, 2017, s. 68).

‘‘Olaylar sonucunda 104’ü darbe yanlısı asker olmak üzere 300’den fazla kişi hayatını kaybetmiş,1491 kişi yaralanmış, farklı rütbelerden 8036 asker gözaltına alınmıştır. Yargı ve sivil siyaset mensupları dâhil olmak üzere toplam gözaltı sayısı 22 Temmuz tarihiyle birlikte 10 bini bulmuştur’’(Nisan ve Şeker, 2017, s. 73).

3.1. Bulgular

3.1.1. 15-16 Temmuz 2016 Tarihinde Görev Yapan Gazetecilerle

Görüşmeler:

Bu çalışmada niteliksel bir yöntemsel yaklaşım benimsenmiştir. Yüz yüze görüşmeler, araştırmacıya katılımcının yüz ifadelerini, anlatılarını gözlemleyebilme fırsatı sunar. Bu nedenle katılımcının kişisel deneyimini diğer araştırma yöntemlerine göre daha iyi anlatabilmesi sağlanır. Araştırmacı katılımcının yarı yapılandırılmış soruları yanıtlamasını bekler ve ona müdahale etmeden, konu hakkında eklemek istediği diğer konuları konuşma fırsatı verir. Böylece yarı yapılandırılmış sorular araştırmacı ve katılımcı için daha detaylı ve samimi bir görüşme ortamı yaratır (Berger, 2016, s. 273).

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

Saha çalışması 4-17 Eylül 2016 tarihleri arasında Ankara ve İstanbul'da 15 Temmuz gecesi ve takip eden günlerde sahada çalışan yedi deneyimli gazeteci ile yarı yapılandırılmış sorularla yapılan derinlemesine görüşmelerle biçimlenmiştir. Katılımcılarla İstanbul'da ve Ankara'da yüz yüze görüşülmüştür. Derinlemesine görüşmelerde araştırmacı ve katılımcılar ile birlikte ses kaydı alınmış ve metin dökümü yapılmıştır. Bu katılımcıların seçilme nedeni, uzun yıllar profesyonel olarak televizyon haber merkezlerinde muhabir, kameraman, editör olarak çalışmış olmaları ve 15 Temmuz darbe sürecinde, bireysel olarak deneyimi yaşamalarıdır.

Katılımcı 1, profesyonel olarak 23 yıl haber kameramanlığı yapmış ve olay gecesi TBMM'ne saldırıda bulunan helikopteri görüntülemiş, sarı basın kartı olan bir gazetecidir. Katılımcı 2, Ankara'da olay gecesi görev yapan 22 yıl tecrübesi olan bir haber kameramanıdır. Katılımcı 3, Türkiye'de kamu kuruluşunda ve yabancı ajanslarda 28 yıl muhabir ve yapımcı olarak çalışmış bir gazetecidir. Katılımcı 4, haber kameramanı olarak ulusal bir kanalda çalışan, 18 yıllık profesyoneldir. Katılımcı 5, 26 yıllık muhabirlik tecrübesi olan İstanbul'da görev yapan bir gazetecidir. Katılımcı 6, olay gecesi İstanbul'da 16 yıllık haber tecrübesiyle görev yapmıştır. Katılımcı 7, 21 yıl muhabir ve editör olarak ulusal kanallarda çalışmış bir gazetecidir.

Nitel bir araştırma olarak konu gazetecilerin darbe günü çalışma koşulları, haber atmosferi, habercilik deneyimleri ve mesleki, insani bakışlarıyla sınırlı tutulmuştur. Kriz günü habercilerin fiziksel ve psikolojik durumları, aile ilişkileri, kurumsal ilişkileri, tehlikeli atmosferdeki habercilik çalışmaları, iletişim teknolojilerini kullanabilme yetenekleri ve haber etiği bağlamında davranışları bu çalışma sonunda analiz edilmektedir.

15 Temmuz 2016 tarihi sonrası yapılan saha çalışması Türkiye siyaset ve medya atmosferi nedeniyle ancak günümüzde sindirilmekte ve anlaşılmaktadır. O nedenle, 15 Temmuz gecesi olaylara İstanbul'da Habertürk Televizyonu'nda saha çalışması sırasında şahit olan bu metnin yazarı, bu karmaşık atmosferin tüm detaylarını açıklamaktan uzaktır. O nedenle konu gazetecilerin darbe günü çalışma koşulları, haber atmosferi, habercilik deneyimleri ve mesleki, insani bakışlarıyla sınırlı tutulmuştur. Amaç, haber profesyonellerinin kriz zamanlarında iş üretme süreçlerine dair deneyimlerini öğrenmek, habercilik mesleğinin kodlarını analiz etmek, habercilerin kamuoyu oluşumundaki çalışmalarını sergilemektir.

3.1.2. Medya, Sermaye, Siyaset İlişkisi

Dickinson'un Benson'dan aktardığına göre, siyasetin medyada yer almasını yapısal faktörler ve örgütsel faktörler belirlemektedir. Yapısal faktörler, medya sisteminin özellikleriyle doğrudan ilişkilidir. Kamu, özel mülkiyet dengesi üzerinden medya sisteminin çalışmasına bakmak gereklidir. Örgütsel faktörler, gazetecilerin profesyonel ideolojisi, haber toplama uygulamaları ve rutinleri, resmi kaynaklarla ilişkiler, bağımlılık ve siyasi partilerin medya stratejilerini kapsamaktadır (Dickinson, 2008, s. 1389).

Liberal demokrasilerde ve toplumlarında gündelik siyaset, kitle iletişim araçları ile kamuoyuna iletilmekte ve toplumun düşüncelerine etki edilmektedir.

Vatandaşların, seçilmiş ve atanmış devlet görevlileriyle sıklıkla bir araya gelme olanağı bulamaması nedeniyle kitle iletişim araçları bu önemli bağlantı görevini yerine getirir. Medya, vatandaşlar ve devlet görevlileri siyasal iletişim üçgenini oluşturur. Medyanın eşik bekçileri (yöneticileri ve editörleri) bu bağlamda önemli bir görev üstlenmektedir. Yöneticiler, haberlere erişim yanı sıra, topluma ve siyasetçilere ulaşmayı belirleyen bir güce sahiptir (Avşar,2017, s. 119)

Uzun yıllar Türkiye'nin ilk kurulan haber ajansı olan Anadolu Ajansı muhabirliğini yapmış olan ve şu anda yabancı bir ulusal televizyonun Ankara yapımcısı olarak çalışan katılımcı 3, medyanın habere yaklaşımını şöyle tanımlamaktadır:

“Medya, terör karşıtı haberler yapıyor, bir dönem Amerikan karşıtı haberleri gördük, Batı karşıtı haberleri gördük. Duruma göre de değişiyor, şimdi mesela Batıyla arayı biraz düzelttik, o söylem yok oluyor. Türkiye’de haber biraz galiba gündelik seçiliyor. Yapısal bir istikrar yok haber seçiminde öyle anlaşılıyor”.¹

Katılımcı 4, haber içeriğini bağlı çalıştığı kurumun belirlediğini söylemektedir. “Yüzde 90 Türkiye’de kurum politikası belirliyor. Baktığınız açığa göre, bardak yarısına kadar dolu, yarısına kadar boş hikâyesi gibi. Kurumunuzun görmek istediği ya da siyasi anlamda durduğu yere göre haberiniz şekillenir”.²

Gazetecilik pratiklerini sadece, medya kurumu, yasalar ve medya sahipliği, iş hiyerarşisi üzerine düşünmek yeterli sonuçları vermemektedir. Özerklik, profesyonel ideoloji ve çalışma rutini en az diğerleri kadar, habercilikte önem kazanmaktadır. Derinlemesine görüşme yapılan, 25 yıl meslek deneyimli muhabir, katılımcı 5, gazeteci tarafsızlığı konusuna yaklaşımını şöyle ifade etmektedir:

“...diğer insanların ne yaptığı beni hem ilgilendirmez hem de haddim değil. Kendi adıma hiç bir şekilde etkili olmaz. Yani gerçek neyse ben onun peşinde oldum, bütün muhabirlik hayatım boyunca. Doğrunun peşinde oldum, onun hangi ideolojinin peşinde kiminle bağlantısı olduğu beni hiç ilgilendirmez. Ben olanı veririm ideolojik bağlantısı varsa, ideolojik bağlantısını da katarak öyle veririm. Ama ben tarafı olmam hiç bir zaman konunun”.³

3.1.3. Yeni Medya Teknolojilerinin Haberciler Tarafından Kullanılması

Sosyal medya kullanımı 15 Temmuz darbesinde bir kez daha gündeme damgasını vurmuştur. Avşar’a göre sokak eylemlerinde ana akım medyanın yetersizliğini yurttaş gazeteciliği içerik üreterek kapamaya çalışmaktadır. Sosyal medyanın güçlenmesinin en önemli nedenlerinden birisi, mobil internetin yaygınlaşması ve akıllı telefonların zaman ve mekâna bağlı olmadan çevrimiçi olabilme durumu olmuştur (Avşar,2017, s. 128).

Haberciler 15 Temmuz gecesinde meslek yaşamlarının en ilginç, korkutucu gecelerinden birini yaşadılar. Olumsuz ve karmaşa içinde yaşanan o gecede

¹ Katılımcı 3, görüşme tarihi:08.09.2016

² Katılımcı 4, görüşme tarihi:07.09.2016

³ Katılımcı 5, görüşme tarihi: 11.09.2016

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

teknolojinin kullanımının kitle iletişim açısından önemini bir kez daha gördüler. Gerek Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bombalanması olayının gerekse CNNTÜRK Ankara Temsilcisi Hande Fırat'ın Facetime uygulamasıyla Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile canlı yayın yapması, habercilikte yeni mecralar açtı.

“Bu sosyal medya çok geniş bir ağ. Hiç bir zaman ulaşamayacağınız yerlerden, size bilgi akışı geliyor bu teknolojik, 3. ve 4. nesil telefonlarla beraber. Ne bileyim kendi oldukları yerden yayın yapabiliyor ki, mesela Meclis bombalandığında milletvekilleri Periskop'tan yayın yaparak kendilerinin sağ olduğunu gösterebildiler” .⁴

Doğan TV Ankara Temsilcisi Hande Fırat, darbe gecesini Cumhurbaşkanı'nın yaşadığını göstermek ve onunla iletişime geçerek olayları onun ağzından anlatmak istediği için canlı yayın olanağı aradığını söylemektedir. Cumhurbaşkanı Ankara'da olmadığı için dakikalar hatta saatler içinde canlı yayın aracı göndermeyeceklerini bildiğini bu nedenle görüntülü telefon görüşmesi yapmayı düşündüklerini söylemektedir ”(Fırat,2016, s. 99). Cumhurbaşkanı o gece ilk canlı yayını CNNTÜRK ekranında yaptı ve Türkiye'ye mesajlarını doğrudan ilettiler. Haber teknolojisi ve habercilik açısından önemli bir tarihi:

“Facetime'in reji üzerinden yapılıp yapılamayacağını soruyordum. Telefonum saat 00:24'te çalmaya başladı, telefon ekranında Recep Tayyip Erdoğan duruyordu. Yeniden bağırıma başladım’’acil beni yayına alsınlar’’ diyerek. Yaka mikrofonunu elime almıştım, bir elimde telefon diğer elimde yaka mikrofonu vardı. İstanbul reji canlı yayın ekranına Ankara stüdyosunun görüntüsünü verdi. Ben elimdeki telefonu kameraya çevirerek yayını gerçekleştirdim”(Fırat,2016, s. 99).

Değişen ve dönüşen habercilik atmosferinde, sayısal teknolojilerin kullanımı çalışan haberciler için daha önemli hale gelmiştir. Muhabir ve kameramanlar, artık haber odasında planladıklarını sahada gerçekleştirmek, haber merkeziyle bağlantıyı sürdürmek, cep telefonları ve sosyal medya takibiyle günlük hayatta haber potansiyeli olan olayları görüntülemek, ya da paylaşmak zorunda hissetmektedirler. Televizyon haber servislerinin yöneticileri özellikle muhabir ve kameramanlardan günün 24 saati her fırsatta editoryal haber havuzunu beslemesini beklemektedir. Katılımcı 5, uzun yıllar süren muhabirlik tecrübesiyle, sosyal medya ve sayısal telefon kullanımını önemseyen gazetecilerden birisi olduğunu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Ben facebook kullanmıyorum. Twitter üzerinden takip yapıyorum. Daha çok haber değeri olduğunu düşündüğüm kişileri takibe alarak onların yazdıkları üzerinden gelişmeleri izlemek için kullanıyorum o bir. İki, bugün ajansların hepsinin akıllı telefonlarda kullanılabilen uygulamaları var. O uygulamaları kullanıyorum ve eğer bir son dakika gelişmesi varsa ben o anda gelişmeler ulaşamıyorsam o uygulamalar üzerinden son sıcak gelişmeleri izleme olanağı buluyorum”.

Katılımcı 4, teknolojik yeniliklerin özellikle görüntü ve canlı yayın için önemini şu sözlerle vurguluyor:

“Olumlu nasıl etkiliyor. Örneğin cep tel ile çektiğiniz bir şey bile haber oluyor. Servisle gidiyordum, arabanın ön camı yok. Ayaklarını dışarı çıkartmış, cep

telefonuyla yanından geçerken çektim. El sallıyor bir de. Bu 3 dakika haber oldu. Cep telefonuyla çektim”.

3.1.4. Gazetecilerin 15 Temmuz Gecesi Kişisel Deneyimleri

Saha çalışmasında görüşlerine başvurulanan haber profesyonelleri gazetecilik mesleğine adanmış, etik kurallar içinde, halkın bilgilendirilmesi olarak bakmaktadır. Özel bir ulusal televizyonun Ankara haber kameramanı Katılımcı 2⁴, gazetecilik mesleğinin doğasının farklı olduğunu şöyle açıklamaktadır:

“Bir kere bizim üretim sürecimizdeki temel özümüz insan. Yani insanların her türlüyle karşı karşıya kalıyoruz. Her türlü olayla karşı karşıya kalıyoruz. İşin öznesi insan olunca da sizin de ona göre davranış biçimleri geliştirmeniz gerekiyor. Yani bir gün bir ahırda diğer gün beş yıldızlı bir otelde yatabilirsiniz. Bir gün eylemlerin ortasında olabilirsiniz, diğer gün deniz kıyısında olabilirsiniz”.

Katılımcı 6, ise haberciliği bir yaşam biçimi olarak tanımlamaktadır:

“Diğer iş kollarından farkı direkt söyleyeyim, yaşıyorsunuz, diğer mesleklerde işi yaşamazsınız, bunu yaşıyorsunuz. Haber yaparken yemek yiyebiliyorsunuz, tatilde bile haber yapabiliyorsunuz, yani hayatınızı idame ettirirken haber yapıyorsunuz. Haber yaparken hayatınızı idame ettiriyorsunuz. Birlikte, iç içe girmiş şekilde”.⁵

Deneyimli haber kameramanı katılımcı 2, o gece kızının doğum günü olduğunu, darbe haberini çekerlerken olayı anlayamadıklarını, ama habercilik refleksi gereği olay anında oraya gittiklerini ve karmaşayı anlatmaktadır:

“Meclisin önünde indim telefonla ulaşmaya çalışıyorum. Ne oldu falan demeye kalmadan ateş açılmaya başlandı. Zaten o zaman bize gidin diyen polisler dağıldılar hemen. Kimse anlamadı abi ne olduğunu, bizim olduğumuz yerde Hava Kuvvetleri bir yerde, Meclisin korumaları, Deniz Kuvvetleri, Genel Kurmay, karşı tarafta Jandarma, Başbakanlık binası falan, İç işleri Bakanlığı her şey orada. Orası 200-300 metre bir koridor orası. Helikopterler, millette gelmeye başladı ne oluyor diye”.

O gece darbe haberini nasıl aldıklarını ve neler yaşandığını CNNTÜRK İstanbul Haber kameramanı katılımcı 6, şöyle anlatmaktadır:

“Basın Ekspres’ten CNNTÜRK’ün olduğu binaya giderken, üç tane tankın havalimanı istikametine gittiğini gördüm, o an kanım dondu. O an anladım artık bunun ne olduğunu... Haber merkezinde bir gürültü koptu. Anladık ki bizim kanalımızda basılıyor. Hemen aşağı koştum, kamerayı aldım, hatta Haber Müdürü Ali Güven ‘de yanımdaydı. Koş ...dedi, mikrofonu ona verdim kapiya koştum”.

Türkiye’de gazete ve televizyon çalışanı olmak her zaman toplumsal olaylarda gazetecilere yönelik tepkilerin olmasını tetiklemektedir. Gazeteciler zaman zaman sözlü taciz, zaman zaman da darp edilmektedir. Katılımcı 5, o gece başlarından geçen darp olayını anlatmaktadır:

“Ben şirkete gidince, kameraman arkadaşım Serdar ile birlikte fırladık Vatan

⁴ Katılımcı 2, görüşme tarihi:04.09.2016

⁵ Katılımcı 6, görüşme tarihi: 11.09.2016

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

Caddesine gittik. Vatan caddesine gittiğimizde Daha ne Başbakan ne Cumhurbaşkanı konuşmuştu, saat akşam 11:30'du. Fakat münferitte olsa 15-20 kişilik bir grup tankların önünde bekleyiş halindeydi. Biz de oradan hemen bağlantı yapmak üzere hazırlığımızı yaptık. Fakat yaptığımız anda çevredekiler, bize saldırdılar tankların önünde bekleyenler. Ve orada epey bir darp edildik, kameraman arkadaşımın hatta gömleği falan yırtıldı. Kameramız dört parçaya ayrıldı. Ben de sırtıma yumruklar yedim. Bu arada kim olduğunu bilmediğim ama sivil polis olduğunu tahmin ettiğim, iki kişinin bizi onlardan koparırçasına çekip aralarından aldığı ve buradan hızla uzaklaşın dediğini hatırlıyorum. Sonra bizim feci halde koşarak olay yerinden uzaklaştığımızı hatırlıyorum”.

Aynı gece bu travmatik olayı yaşayan katılımcı 5, merkeze döndüğünde tekrar görev talebinde bulunmuştur. Görüşmelerde bunu tüm açıklığıyla belirtmiş ve yaşanan bu olayı haberciliğin bir parçası olarak gördüğünü dile getirmiştir. Bu yaklaşım da, habercilerin mesleki normlarının diğer meslek gruplarına göre farklılığını ortaya koymaktadır. Haberciler görevi yerine getirmek için gerekirse yaşamsal riskleri göze almaktadır.

Medyanın kriz dönemlerinde, olayların sıcaklığıyla, rekabet ve hız faktörlerini fazla önemseyerek hareket ettiği öne sürülmektedir. Bu nedenle de sık sık büyük hatalar yaptıkları, milli güvenlik açısından sakıncalı verileri, düşünceleri ekrana yansıttıkları dile getirilmektedir. Bu anlamda medyanın etik davranmayarak, terörü besleyebildiği eleştirisi yapılmaktadır. Ne var ki alanda çalışan haberciler olaya farklı yaklaşmaktadır:

“Haberciler her olayda tarihe tanıklık ettiklerine inanır. Ve bu isteklendirme onları bazen bir patlamanın, bazen çatışmanın ortasına atar. Bir yerde bir patlama olduğunda herkes olay yerinden kaçarken, haberciler olay yerine koşar. Bu bir süre sonra biz habercilerde “neden patlama yerinde değildim, şanssızım” hissiyatı bile yaratır. Örneğin 15 Temmuz darbe girişimi gecesinde CNN TÜRK'e gelemeyen onlarca çalışan, askerlerin şirketi bastığı gece burada olmadıkları için üzüldüler”⁶

Haberciler diğer meslek dallarından farklı olarak, olayı gözlemlemek ve aktarmak işleri gereği olduğu için tehlikeye çok yakın çalışmaktadır. Adrenalin seviyesi çalışırken yükselen ve görevlerini yerine getirmeye çalışan haberciler tehlikeleri olayların sıcaklığı ile tam değerlendirememektedir. Katılımcı 6, darbeci askerlerin CNNTÜRK kanalını bastığı sırada, can tehlikesi olmasına karşılık, duygusal bir davranış sergilemiştir:

“...içlerinden rütbeli olan birisi bağırarak müdahale etmeyin, müdahale etmeyin, bu bir askeri müdahaledir, sakın bize müdahale etmeyin diye çok yüksek sesle bağırıp, binanın içine yöneldiler... Bu sefer kamerayı kapat değil, kamerayı ver dedi. O gelince diğer erler ve diğer rütbeli de geldi, hepsi kamerayı tutuyor, kamerayı istiyor... En sonunda sinirlendi beni boğazımdan tuttu, ileri doğru itti. Arkamda da er olduğu için o da boğazıma sarıldı, yere yatırmaya çalıştı. Süleyman abi “seni vuracaklar ver şu kamerayı ” dedi. Abi veremem kamerayı dedim, sonra askerinin biri silahını doğrulttu. Tam orayı hatırlamıyorum, namlunun vücuduma temas ettiğini

⁶ Katılımcı 7, görüşme tarihi: 16.10.2016

hatırlıyorum. Ver vururum yoksa dedi”.

Risk ortamlarında iletişim, kendine ait atmosfer ve şartlar içermektedir. Savaş, çatışma, deprem ve doğal afetlerde gazeteciler, kurtarma ekipleri, itfaiyeciler, güvenlik görevlileriyle birlikte ortamın zorluklarına katlanmak zorundadır. Doğal afetlerde, sıcak, soğuk, barınma ve yiyecek gibi zorluklar yanında çatışma ve savaş ortamlarında dışarıdan gelecek saldırı tehlikesi, can güvenliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle gazetecilerin mutlaka, can güvenliklerini düşünmeleri, ülke ve kurumlarıyla gerekli tedbirleri almaları zorunlu olmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisinin helikopterle vurulmasını an be an kayıt eden, canlı yayın yapan Ankara’da özel bir TV kanalının haber kameramanı katılımcı 1, olay anlarını şöyle anlatmaktadır:

“O gün 11.30 gibi çatıya çıktım, saat sabah 4 gibi çatıdan indim ben. Bu arada 3 kez Meclis vuruldu. Yukarda 2 kamera vardı ben tek kameramandım. Bir kameramı meclis, Genel Kurmay Başkanlığı ve biraz da gökyüzünü alacak biçimde sabitledim, ben canlı yayın kamerasında çalıştım. Saat 11.30 falan, helikopterin ateş etmesi 12.30 falan oldu. Bir anda, helikopterin ateş etmesi anını gözlerimle gördüm. Aşağı, Genelkurmay kavşağına doğru ateş ediyordu”.⁷

Gazetecilik, kendini adamayı gerektiren bir meslek türüdür ve kişisel güvenliğin olmadığı yerlerde inisiyatif kullanmak ve haberden önce güvenliği sağlamak gerekmektedir. Ne var ki katılımcı 5, gibi deneyimli bir haber muhabiri bu riski göze almıştır:

“Taksim’e gittiğimizde silah sesleri geliyor sürekli, anıtın önünde 100-150 kadar polis ve bir o kadar sivil halk bekliyor. Oradakileri çekecekken birden bire bir patlama duyduk. Ben o patlamanın Sonirk patlama olduğunu ertesi gün anlayabildim. Direkt merkezi aradım, Taksim bombalanıyor diye. Ondan sonra nasıl demeye kalmadı. Çünkü silahlar ateşlenmeye başladı. Önden polis ateş ediyor, arkada Harbiye Ordu Evi var. Oradan da asker ateş ediyor. Biz tam ortalarındayız yine. Kendimi bütünüyle yalnız hissettiğim andır. Başımıza bir şey gelse, arkamızda ne bir kurum var, güvenilebileceğin resmi bir şey var”.

Olayların içinde olan, haber yapımında öncü olan muhabir ve kameramanlar Türkiye medya endüstrisinde değerlerinin bilinmediğini düşünmektedir. Katılımcı 1, ne yazık ki, en riskli ortamda televizyon kanalına ve topluma hizmet etmesine, tüm akşam çatıda yayın yapmasına karşılık, tebrik ve takdir edilmediğini söylemektedir: “Genel Yayın Yönetmenim eline sağlık demedi. Haber müdürüm eline sağlık demedi. Öyle bir haberin içinde olmadıkları için herhalde. Hiç kimse beni arayıp teşekkür etmedi. O yüzden buraya ait olmadığımı hissediyorum... Onlar tamamıyla bizim emeğimizi sömürüyorlar, başka birşey değil yani. Sanki ölüm bana aitmiş gibi. Ben senin için, kanalımız daha iyi izlensin diye çalışıyorum. Sen orada tebrikleri kabul ederken ben burada ölebilirdim de yani” .

Darbe bastırıldıktan ve ortam sakinleştikten sonra gazetecilerin günlük yaşamlarına sağlıklı dönüş yapabildiler mi sorusuna görüşmeciler olumsuz yaklaşmıştır. Katılımcı 5 haber süreçlerinden derinden etkilendiklerini şu sözlerle

⁷ Katılımcı 1, görüşme tarihi:04. 09. 2016

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

ifade etmektedir:

“Edemiyoruz, yani ben kendi adıma, son zamanlarda bir süre çok ciddi biçimde etkilendiğimi fark ettim. Uykularım falan kaçır hale geldi. Bölgeye gidiyorum, bölgede çatışmalı ortamlar, İŞİD kovalıyor, ölümün eşliğinden dönüyorsunuz....Başka bir dünyaya gelmiş gibi hissediyorsunuz. Ve kafanızdan o görüntüler epeyce bir süre gitmiyor, nefes almanız için bir zamana ihtiyacınız oluyor. Bizim mesleğimizin en büyük eksikliklerinden biri bu tür travmatik haber peşinde koşanlara yönelik bir rehabilitasyon olmaması. Bunun mutlaka olması lazım, insanların rehabilite olması lazım ki gündelik hayatlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilsinler. Biz de bu çok göz ardı edilen bir süreç maalesef”.

Katılımcı 1, gazetecilik mesleğinin artık Türkiye’de tamamen cazibesini kaybettiğini, sosyal, ekonomik şartların olumsuz değiştiğini öne sürmektedir:

“Ben artık meslek hayatımın sonuna geldim. Örgütümüz, sendikamız yok, tek başına mücadele ediyoruz. Ücretler düştü, alım gücümüz çok düştü. Şöyle örnek vereyim 1992 yılında TRT ‘de çalışan kameramanın 3-4 katı maaş alıyordum. Şu anda yarısı kadar maaş alıyorum TRT Kameramanının. Dolar olarak karşılaştıramayacağım, alım gücü değişiyor. Ben kıdemliyim öğretmen maaşından daha iyiyim ama yeni başlayanlar çok düşük. Ben buradan ayrılısam 2000 TL’ ya yeni kameraman alırlar. 1996 senesini ben hatırlıyorum Valinin beş altı katı maaş alıyorduk. Şu anda yarısı bile değiliz. Karnımızı zor doyuruyoruz”.

Sonuç

Mesleğin, yapısal ve örgütsel özellikleri bir tarafa gazetecilik mesleği profesyonel gazetecilik normlarıyla gazetecilere diğer meslek gruplarında olmayan bir görev yüklemiştir. Gazeteciler kamu adına hesap sorma hakkı olduğuna inanmaktadır. Bu hak onlara hem bir sorumluluk hem de diğer mesleklerde olmayan bir koruma perdesi sağlamaktadır. Bu koruma perdesi, sadece yasaların ona verdiği basın özgürlüğü yanında ekonomik ve siyasi etkilerin haber üretim sürecinde etkisini azaltmaktadır. Haber üretiminde editoryal olarak çalışan her haberci özerklik kavramının önemini bilmektedir. Gazeteci özerkliği, haber üretim süreçlerinde, gazetecilerin neden, nasıl haber seçimi yaptıklarını anlamamızda yardımcı olacak temel faktörlerden birisi olarak durmaktadır. Reich ve Hanitzsch’e göre, metodolojik akıl yürütme ile, profesyonel özerkliği çözümlenmek, araştırmacı için tamamen mantıksız kalmaktadır. Çünkü herhangi bir soruşturma yoluyla gazetecilik mesleğinin özelliklerini çözmek mümkün olmaz (Reich & Hanitzsch, 2013, s. 148).

Bunun içindir ki, haber üretim sürecinin gazeteciler üzerinden analiz edilmesine yönelik bu çalışma, nitel araştırma yöntemleriyle yapılmıştır. Gazetecilik mesleğinin kendine has özellikleri, diğer meslek gruplarından farklı koşulları içermesi nicel yöntem yerine, yüz yüze derinlemesine görüşme tekniğiyle, nitel bir araştırma yöntemini tercih etmeyi gerektirmiştir.

Bu satırların yazarı, 22 yıllık mesleki deneyimi ile sahada çalışan meslektaşlarına olayların hemen arkasından ulaşmıştır. Benzer krizleri Afganistan, Irak, Azerbaycan, Gürcistan deneyimlemiş olduğu için haber profesyonellerinin,

gazetecilik normları, bağlı olduğu kuruma adanmışlık duygusu, mesleki rekabet gibi ancak yapıldığında tam kavranabilen, zor bir meslek grubunun kriz ortamında nabzını tutmak istemiştir.

Sahada yapılan derinlemesine görüşmelerde, yarı yapılandırılmış sorular ile habercilere darbe gecesi, neler yaşadıkları, mesleki normları, diğer gazetecilerle işbirliği vb. üzerine sorular soruldu. Gazetecilerin kurumlarının yayın politikasına uydukları gözlenirse de, mesleki normlarının daha ağır bastığı verdikleri yanıtlarda öne çıktı. Mesleklerini bir yaşam biçimi olarak görmeleri, ailelerini geride bırakıp göreve koşmaları, emniyet, kolluk kuvvetleri, sağlık çalışanları gibi adanmışlık duygusunun ve meslek idealinin daha ağır bastığını ortaya serdi.

Özellikle kriz zamanlarında medya kuruluşları arasındaki sosyal sınıf ve statü hiyerarşisinin işlemediği görüldü. İstanbul'daki özel kanala yapılan baskında haber genel yönetmeninin, haber kameramanıyla birlikte, helikopterle baskın yapan askerlere doğru gazeteci refleksi ile koşması bunun açık kanıtı olarak gözlemlendi. Birbirleriyle rekabet halinde olmaları, habercilerin darbe gecesinde Ankara'da Cumhurbaşkanı'nın katıldığı CNNTÜRK canlı yayınında ortak yayına geçmelerini engellemedi. Kriz ortamında, bir dayanışma gösterildiği, demokrasi için basın özgürlüğünün temel koşul olduğu, yayınlarda sürekli dile getirildi ve darbeci askerler bu hareketleri nedeniyle açıkça kınandı.

Habercilerin, meslekleri gereği sayısal teknolojileri takip etmeleri ne kadar gerekli olduğu darbe gecesinde bir kez daha kanıtlandı. Mobil telefonlar üzerinden yapılan yayın, darbe gecesi bir kez daha, klasik ana akım medya ile birlikte, bilişsel ve iletişim teknolojisinin haber üretiminde katkısını göstermektedir. Gazeteciler, görüşmelerde teknolojinin kolaylığını ve işlerini hızlandırdığını kabul etmişlerdir. Bununla beraber, teknolojinin getirdiği yeniliklerin haber üretiminde istihdam konusunda daralmaya yol açacağını öngörmekte ve kaygılı olduklarını dile getirmektedirler.

Gazeteciler olay gecisini anlatırken, evlerinde ailelerini endişe içinde bıraktıklarını söylemektedir. Gece boyunca aileleri ne olup bittiğini anlamak için fırsat buldukça telefonla konuşmalarına karşılık, gazeteciler görev yerlerinden ayrılmadıklarını ve 16-18 saati bulan mesaiyi yaptıklarını ifade etmektedirler. Gece boyunca stres, saldırı altında çalışma, silahla vurulma gibi psikolojilerini olumsuz etkileyen koşullara rağmen, görevlerini yerine getirdiklerini anlatmaktadırlar.

Anlaşılmaktadır ki, gazeteciler kamuoyunun bilgilendirilmesi için üzerlerine düşenleri 15 Temmuz gecesinde yerine getirmişlerdir. Ne var ki, bu vefakâr ve cefakâr çabalarına karşılık, çalıştıkları kurumlar onları yeterince takdir etmemiştir. Özellikle ekran önünde görünmeyen kameramanların bir kısmının açıkça kırgınlıklarını ifade ettikleri gözlemlenmektedir.

Türkiye'de gazeteciler Batılı meslektaşlarına göre daha fazla olay görmekte ve deneyim yaşamaktadır. Sahada çalışan haberciler olayların içinde her türlü zorluğu yaşarken, gerekli desteği alamadıkları gibi, haber sıcaklığı kaybolduğunda tekrar görmezden gelinmektedir. Sosyal, ekonomik şartları iyileştirilmediği gibi bir teşekkür bile çok görülmektedir. 15 Temmuz habercileri ile yapılan görüşmeler ortaya çıkarmıştır ki; gazeteciler yaptıkları mesleği sevmekte ve kamuoyuna bilgi

Kriz Zamanlarında Haber Üretim Süreci: 15 Temmuz 2016 Darbesi'nde Gazetecilik...

aktarmaktan mutlu olmaktadır. Sadece beklentileri, harcadıkları emeğin karşılığının verilmesidir.

Kaynakça

- Adaklı, G. (2010). Gazetecilik etiğini belirleyen yapısal unsurlar: Mülkiyet ve kontrol sorunu. B. Çaplı, & H. Tuncel (Dü) içinde, *Televizyon haberciliğinde etik* (s. 61-96). Ankara: Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi.
- Akgül, S. K. (2017). Olağanüstü durumlar, iletişim ve habercilik yaklaşımları. *TRT Akademi*, 2(3), s. 6-47. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta> adresinden alındı
- Avşar, Z. (2017). İnternet çağında medya, terör ve güvenlik. *TRT Akademi*, 2(3), s. 116-132. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta> adresinden alındı
- Berger, A. A. (2016). *Media and Communication Research Methods. An Introduction to Qualitative and Quantitative Approaches*. Londra: Sage Publications. doi:Classification: LCC P91.3 .B385 2016 | DDC 302.23072/1—dc23
- Değer, K. (2017). Olağanüstü durum haberciliğinin Atatürk Havalimanı terör eylemi üzerinden incelenmesi. *TRT Akademi*, 2(3), s. 98-115. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta> adresinden alındı
- Demokrasiyi sekteye uğratan darbe haberlerinin çerçevesi: 15 temmuz 2016 darbe girişimi örneği. (2017). *TRT Akademi*, 2(3), s. 68-96. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta> adresinden alındı
- Dickinson, R. (2008, Şubat 5). Studying the Sociology of Journalists: The Journalistic Field and the News World. *Sociology Compass*, 1383-1399. doi:10.1111/j.1751- 9020.2008.00144.Journal Compilation
- Fırat, H. (2016). *24 saat & 15 Temmuz'un kamera arkası*. İstanbul: Egmont Yayıncılık.
- Konukman, E. A. (2017). Terör olayları sonrası yayıncılık ve otokontrol: Ankara'da görev yapan televizyon habercilerinin konuya yaklaşımı üzerine bir inceleme. *TRT Akademi*, 2(3), s. 47-67. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/trta> adresinden alındı
- McCombs E.M. & Shaw.L.D (1972). The Agenda-Setting Function Of Mass Media. American Association for Public Opinion Research. The Public Opinion Quarterly, Vol. 36, No. 2 (Summer, 1972), pp. 176-187. Oxford University Press. <http://www.jstor.org/stable/2747787> .
- Nisan, F., & Şeker, N. (2017). Demokrasiyi sekteye uğratan darbe haberlerinin çerçevesi: 15 Temmuz 2016 darbe girişimi örneği. *TRT Akademi*, s. 68-96.
- Reich, Z., & Hanitzsch, T. (2013). Determinants of Journalists' Professional Autonomy: Individual and National Level Factors Matter More Than Organizational Ones. *Communication and Society*(16), 133-156. doi:DOI: 10.1080/15205436.2012.669002

- Riebert, K., & Olsson, E. K. (2007). The Importance Of Ritual In Crisis Journalism. *Journalism Practice*, Vol:1(No:2), 143-158. doi:DOI: 10.1080/17512780701275457
- Terörle Mücadele Kanunu*. (1991, 4 12). Resmi Gazete (20843 Mükerrer): Erişim adresi:
https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20843_1.pdf adresinden alındı
- Türk Ceza Kanunu*. (2004, 10 12). Resmi Gazete (Sayı: 25611): Erişim adresi:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm> adresinden alındı
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti. (2019). Türkiye Gazetecilik Hak ve Sorumluluk Bildirgesi: Erişim adresi:
<https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html> adresinden alındı
- Türkiye Gazeteciler Sendikası. (2019, Temmuz 23). 24 Temmuz Basın Bayramı'nı kutlamıyoruz: Erişim adresi: <https://tgs.org.tr/24-temmuz-basin-bayramini-kutlamiyoruz/> adresinden alındı
- Uluslararası Af Örgütü. (2013). *Gezi parkı eylemleri*. London: Uluslararası Af Örgütü. Erişim adresi:
<https://www.amnesty.org.tr/> adresinden alındı
- Yılmaz, H., & Çatkaya, C. (2019, Mart 11). Nükleer ve kimyasal tehlikede habercilik- Japonya'nın Fukuşima kenti. Erişim adresi:
<https://www.youtube.com/watch?v=hO7tmA2E7Es&t=912s&fbclid=IwAR22VhPImJMhzzdKI-1y2qhnqVN6j0IWk4x5KCo0RZDI56tDKLXtTQICb4k%2Fson+eri%C5%9Fim> adresinden alındı
- Yılmaz, S. H. (2009). *Her yönüyle gazetecilik*. İstanbul: Literatürk.
- Yücedoğan, G. (2002). Terör, savaş, şiddet ve medya. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*(13), s. 105-114. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/connectist> adresinden alındı